

УНИВЕРЗИТЕТ У ПРИШТИНИ
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ
Косовска Митровица

Република Србија
Аутономна Покрајина Косово и Метохија
Универзитет у Приштини
Економски факултет-Приштина
Бр. 946/19
09. 12. 2019 г.
ПРИШТИНА

УНИВЕРЗИТЕТ У ПРИШТИНИ
Бр. 19-28/185
11. 12. 2019 год.
ПРИШТИНА

НАСТАВНО НАУЧНОМ ВЕЋУ ФАКУЛТЕТА

Одлуком Наставно научног већа Факултета број 895 /19, од 20.11.2019. године, формирана је Комисија за оцену урађене докторске дисертације под насловом **„ИСПИТИВАЊЕ ЕФЕКТА СТРАНИХ ДИРЕКТНИХ ИНВЕСТИЦИЈА НА ЕКОНОМСКИ РАЗВОЈ ЗЕМАЉА У РАЗВОЈУ“**, кандидата мр Зорана Паповић, у саставу:

1. **Проф. др Срећко Милачић**, редовни професор Економског факултета Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици - председник
2. **Проф. др Нада Вигњевић Ђорђевић**, ванредни професор Државног Универзитета у Новом Пазару - члан
3. **Проф. др Мирјана Маљковић**, редовни професор у пензији Економског факултета Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици - ментор

Комисија је на основу анализе садржаја и структуре докторске дисертације, сачинила и Наставно научног већу Економског факултета доставља следећи

ИЗВЕШТАЈ

1. БИОГРАФСКИ ПОДАЦИ КАНДИДАТА

Кандидат мр Зоран Паповић рођен је 01.05.1970. године у Приштини. Основну и средњу школу завршио је у Приштини.

Дипломирао је 07.12. 1999. године на Економском факултету, Универзитета у Приштини – Косовска Митровица. На истом 15.03.2010. године одбранио магистарску тезу под насловом „Интеграције земаља у транзицији у савремене економске процесе“.

Запослен је на Високој економској школи струковних студија Пећ у Лепосавићу, од 2013 године, у звању предавача струковних студија на предметима: Међународна економија, Еколошки Менаџмент и Израда бизнис плана.

2. СПИСАК ОБЈАВЉЕНИХ РАДОВА КАНДИДАТА

1. Маљковић, М., Паповић, З., (2008). "Утицај савремених интеграционих процеса у Европи на Србију", Економски погледи, бр.3 / 8 Економски факултет Приштина - Косовска Митровица
2. Милетић, С. Паповић, З., (2011). "Могућности процене конкурентске предности", Економика, бр.4
3. Милетић, С., Маљковић, М., Паповић, З., (2011), "International competitiveness as the capacity of the national economy or individual entity", IV Међународна мултидисциплинарна научно-стручна конференција "EUROBRAND", Вршац - Темишвар, 09. до 11. децембра 2011.
4. Девећ, Ж., Паповић, З., "Сајамски наступ као кључни облик унапређења продаје у интерорганизационом окружењу", Економски сигнали, 9(2), Висока економска школа струковних студија Пећ у Лепосавићу, 2014.
5. Девећ, Ж., Радивојевић, Н., Паповић, З., "Strategy of segmentation, targeting and positioning on the industrial market, 6th International Conference "Economics and Management-Based on New Technologies"- EMoNT 2016, Vrnjačka Banja, Serbia, 16-19 June 2016.
6. Милетић, С., Симић, В., Паповић, З., " Корелација тржишне оријентације организације и унапређење квалитета производа и услуга", Међународни научни скуп ИОР – ЕДА 2017., Зборник радова Економски факултет, Универзитет у Приштини – Косовска Митровица, 2017.
7. Милетић, С, Паповић, З, Младеновић, А, Управљање одрживим развојем организације у конкурентском окружењу (*Managing Sustainable Development of Organization in Competitive Environment*), 15th Међународна научно - стручна Конференција "Eurobrand" (International Multidisciplinary Scientific Conference EUROBRAND) новембар 2017. године Зрењанин, e-Зборник радова конференције стр. 204-217.

3. САДРЖАЈ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

У прилогу се излаже глобална структура докторске дисертације:

АПСТРАКТ

УВОД

Глава I

СТРАНЕ ДИРЕКТНЕ ИНВЕСТИЦИЈЕ: ФУНДАМЕНТАЛНЕ ОСНОВЕ И САВРЕМЕНИ ТЕОРИЈСКИ КОНЦЕПТИ

1. Стране директне инвестиције – појам и дефиниције
2. Савремени теоријски концепти страних директних инвестиција
 - 2.1. Теорије засноване на претпоставци савршеног тржишта
 - 2.2. Теорије засноване на претпоставци имперфектног тржишта
 - 2.3. Остале теорије страних директних инвестиција
 - 2.4. Хипотеза Којма
3. Класификација страних директних инвестиција
4. Значај и тенденције страних директних инвестиција у контексту глобализације тржишта и интернационализације пословања

Глава II

ДЕТЕРМИНАНТЕ ПРИВЛАЧЕЊА СТРАНИХ ДИРЕКТНИХ ИНВЕСТИЦИЈА

1. Социо-политичка (не)стабилност земље домаћина
2. Пословно кружење и привредни амбијент
3. Позитивна законска регулатива у области пословања
4. Пореске политике земље домаћина

Глава III

ЕФЕКТИ СТРАНИХ ДИРЕКТНИХ ИНВЕСТИЦИЈА: ТЕОРИЈСКИ АСПЕКТИ УТИЦАЈА СТРАНИХ ДИРЕКТНИХ ИНВЕСТИЦИЈА НА ЗЕМЉУ ДОМАЋИНА

1. Теоријски оквири и методологије за процену ефекта страних директних инвестиција на земљу домаћин
2. Ефекти страних директних инвестиција на земљу домаћина
 - 2.1. Позитивни ефекти на економски и привредни раст и развој
 - 2.2. Позитивни ефекти на запосленост
 - 2.3. Позитивни ефекти на инфлацију и платни биланс
 - 2.4. Ефекат на трансфер знања и технологије

3. Ефекти преливања
4. Негативни ефекти страних директних инвестиција на земљу домаћина
5. Искуства европских земаља

Глава IV

КОМПАРАТИВНА АНАЛИЗА СТАЊА И СТРУКТУРЕ СТРАНИХ ДИРЕКТНИХ ИНВЕСТИЦИЈА У ИЗАБРАНИМ ЗЕМЉАМА

1. Методологија прикупљања података о страним директним инвестициј
2. Статистика страних директних улагања у изабраним земљама
 - 2.1. Улазни токови страних директних инвестиција
 - 2.2. Структура према земљи пореклу инвеститора
3. Анализа изабраних земаља у контексту међународне инвестиционе позиције

Глава V

ЕМПИРИЈСКО ИСТРАЖИВАЊЕ ДЕТЕРМИНАНТИ СТРАНИХ ДИРЕКТНИХ ИНВЕСТИЦИЈА

1. Преглед ранијих емпиријских истраживања детерминанти и ефеката страних директних инвестиција на земље домаћина
2. Емпиријско истраживање
 - 2.1. Варијабле и методологија истраживања
3. Детерминисање кључних макроекономских и социо-друштвених варијабли за привлачење страних директних и ефекти страних директних инвестициј
4. Дискусија добијених резултата

ЗАКЉУЧАК ЛИТЕРАТУРА

4. АНАЛИЗА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Предмет истраживања у докторској дисертацији је изучавање ефеката и значаја страних директних инвестиција на економски развој земаља у развоју, као и детерминанти привлачења истих, са посебним освртом на европске земље у развоју. Емпиријско истраживање је спроведено на примеру земаља које су највише погођена неуспелом транзицијом или које још увек исту нису окончале, попут Србије, Црне Горе, Македоније и Босне и Херцеговине. У истраживање су укључене и друге европске земље које су мање више успешно прошле процес транзиције, како би се сагледала улога и значај, те њихово искуство у коришћењу ефеката страних директних инвестиција у процесу спровођена

транзиције и опоравка националне економије. Истраживање је обухватило период од 2010. до 2015.године.

Сходно формулисаном предмету, **основни циљ** истраживања у докторској дисертацији јесте да се идентификује адекватан економетријски модел, применом *cross sectional* анализе, за предвиђање ефеката промене кључних марко-економских варијабли, које детерминишу привредни амбијент земље, на варијабилност стопе страних директних инвестиција.

Респектујући претходно опредељени основни циљ истраживања могуће је дефинисати и сет конгруентних и субординирајућих циљева, који укратко подразумевају: прво, да се идентификују кључни чиниоци привлачења страних директних инвестиција; друго, да се испита да ли постоје структуралне разлике између земаља са високом и ниском стопом привлачења страних директних инвестиција; треће да се изврши компаративна анализа изабраних земаља с аспекта услова и стања у погледу значаја и ефеката страних директних инвестиција на њихов привредни и економски развој.

Сагласно предмету и постављеним циљевима истраживања, докторска дисертација полази од следећих хипотеза:

- 1) да социо-политичка нестабилност негативно утиче на привлачење страних директних инвестиција;
- 2) да повећање стопе страних директних инвестиција доводе до повећања стопе привредног и економског раста земље домаћина, мерено кроз призму стопе раста бруто друштвеног производа;
- 3) да стопа страних директних инвестиција је обрнуто сразмерна стопи незапослености и инфлације у земљи домаћина;
- 4) да стопа страних директних инвестиција је пропорционално сразмерна стопи трансфера технологије и *know-how*.

У складу са природом опредељеног предмета и основним циљем истраживања, а уважавајући општу сложеност анализираних проблематике, у раду је примењена квалитативна и квантитативна методологија. Резултат примењених методологија истраживања јесте разумевање појединачне ситуације, односно предмета који су се истраживали, кроз компарацију изабраних релевантних индикатора и фактора који су проучавани. При том,

коришћен је скуп методолошких поступака и техника који су омогућили тестирање постављених научних хипотеза.

Будући да ће се истраживање базира на примени панел података, први корак у анализи серија података била је примене тестова јединичног корена за детектовање стационарности временских серија панел података. За ту сврху у раду коришћен је одговарајући тест за тестирање стационарности, односно присуства јединичних корена код панел података. За потребе тестирања формулисаних хипотеза коришћени су одговарајући економетријски модели (мултиреглесиони модели). За оцену параметара коришћених модела коришћен је метод фиксних ефеката (FE - Fix effects) и уопштени метод момената (GMM) метод. За оцену и испитивање валидности модела и примењених оцењивача коришћени су бројни тестови, почев од тестова за детектовање хетероскедастности, аутокорељације па све до испитивања нормалности добијених резидуала.

Аналитички научни метод јесте коришћен за идентификовања релевантних макроекономских чинилаца који утичу на привлачење страних директних инвестиција, док дескриптивни метод коришћен је за представљање теоријских постулата концепта страних директних инвестиција и описивање карактеристика изабраних земаља у погледу услова привлачења страних директних инвестиција и ефеката страних директних инвестиција на економски развој земаља које су на релативно успешан начин окончале процес транзиције.

Компаративној анализи подвргнути су резултати анализе ефеката и значаја страних директних инвестиција на економски развој земље домаћина, као и резултати анализе стања у погледу варијабли које обезбеђују атрактивност одређене земље с аспекта привлачења страних директних инвестиција. Циљ је био да се одговори на питања да ли и по чему се изабране земље разликују у погледу услова и подстицаја које пружају страним инвеститорима да улажу на њиховом тржишту. Такође, применом компаративне анализе било је могуће сагледати и разлике у ефектима страних директних инвестиција у овим земљама у погледу унапређења основних макроекономских показатеља привредног и економског развоја.

У циљу генерализације и извођења одређених закључака у вези са ефектима страних директних инвестиција на изабраним земљама у развоју, првенствено коришћен је метод синтезе.

Емпиријски подаци презентовани су у форми табела и графикана, с циљем да помогну у откривању карактеристичних тенденција и специфичности. Докторска дисертација, поред увода и закључних разматрања, се састоји из пет делова, у којима се кроз примену различитих метода истраживања проучавао претходно дефинисани предмет истраживања.

Први део дисертације под насловом „Стране директне инвестиције: фундаменталне основе и савремени теоријски концепти” посвећен је представљању и анализи основних постулата концепта страних директних инвестиција, као и појмовног одређивања истог. У последњих неколико година, развијени су различити приступи, парадигме и теорије у представљању и тумачењу концепта страних директних инвестиција, које је био предмет разматрања у овом делу рада. Такође у овом делу рада, дата је и класификација страних директних инвестиција. Класификација је извршена према облицима страних улагања. Фокус је био на *Greenfield* инвестицијама, заједничким улагањима (*joint venture*), портфолио инвестицијама, мерџерима и аквизицијама, као и на улагања кроз приватизацију. Концесије и *B.O.T. инвестиције (built – operate – transfer)*, као специфични облици страних улагања, били су предмет посебног интересовања. На крају овог дела рада указано је на значај и тенденцију кретања страних директних инвестиција у оквиру међународне диверсификације капитала, с посебним освртом на земље из Европске Уније и из нашег окружења.

У другом делу рада „Детерминанте привлачења страних директних инвестиција“ представљени су и детаљно анализирани макроекономски фактори и чиниоци који утичу на атрактивност одређене земље, с аспекта привлачења страних директних инвестиција. Фокус је био на анализи социо-друштвене (не)стабилности, привредном амбијенту и општим привредним условима, позитивној законској легистативи, пре свега из области пословања привредних субјеката и законских решења у области инвестирања. Посебан предмет интересовања и анализе у овом делу ради била је анализа пореске политике земље домаћина, као круцијалног чиниоца привлачења страних директних инвестиција.

У трећем делу рада представљени су и анализирани ефекти страних директних инвестиција, с теоријског аспекта. Анализа у овом делу рада започета је представљањем теоријских оквира и методологија за процену

ефеката страних директних инвестиција на земљу домаћина. Полазећи од еклектичке парадигме *Dunning*је развио теоријски оквир за анализу ефеката страних директних инвестиција. Поред *Dunning*-овог оквира, у овом делу рада представљене су и детаљно анализирани алтернативне методологије, које укратко обухватају следеће: посматрање утицаја страних директних инвестиција на једну варијаблу; оцењивање доприноса страних директних инвестиција активностима остваривања циљева националне економије и анализа утицаја страних директних инвестиција на емасроекономске показатеље. У наредном кораку, фокус је био на представљању директних позитивних ефеката страних директних инвестиција на земљу домаћина, с посебним освртом на економски и привредни раст и развој, раст незапослености, стопу инфлације, платни биланс и на трансфер технологије и знања. Такође представљени су и анализирани ефекти преливања. Посебан предмет интересовања у овом делу рада био је на анализи негативних ефеката страних директних инвестиција, као што су: затварање радних места, трансфер застарелих технологија, одлив профита у матичне компаније и сл.

У четвртом делу дисертације, под називом „Компаративна анализа стања и структуре страних директних инвестиција у изабраних земаља“ приказана је статистика страних директних инвестиција у земљама које су предмет анализе дисертације. Анализа је започета представљањем методологија која је заступљена у прикупљању података о страним директним инвестицијама у изабраним земљама. Статистика директних улагања у изабраним земљама обухватила је анализу структуре страних директних инвестиција по пореклу капитала, моделу инвестирања и сектору улагања. Циљ овако дефинисане структуре јесте да помогне у идентификовању кључних учесника на тржиштима ових земаља, атрактивности појединих сектора и грана, како би се очувала њихова атрактивност, али и учинили кључни напори за секторе који су тренутно неатрактивни за стране инвеститоре. Такође, циљ оваквог начина представљања статистике страних директних инвестиција у изабраним земљама јесте да се открију предности ових земаља, али и њихове слабости у односу на Србију. На крају, извршена је анализа и с аспекта међународне инвестиционе позиције ових земаља. Интенција је иста као и горе поменуто.

У петом делу дисертације приказани су резултати оригиналног емпиријског истраживања. Пре почетка анализе представљени су резултати

ранијих емпиријских истраживања везаних за ову тематику. Затим је објашњена методологија истраживања, у којој је представљен изабрани узорак, временске серије података и економетријска анализа. Истраживање је спроведено на тржиштима земљама која још увек нису окончала процес транзиције, као што су Србија, Црна Гора, Македонија и Босна и Херцеговина. Истраживање је обухватило период од 2010. до 2015. године. Као индикатори за различите појаве коришћени су одговарајући прокси. Тако на пример за утврђивање ефектата социо-политичке (не)стабилности коришћен је индекс политичког ризика земље (*Political risk index*). Поред овог проксија коришћен и индикатор који описује број изгубљених радних дана (*Work days lost*).

На крају су добијени резултати дискутовани с аспеката прихватања или одбацивања формулисаних хипотеза на којима се заснива дисертација.

У складу са предметом и циљем истраживања, постављеним хипотезама и примењеним методама истраживања на основу теоријско методолошке, али и емпиријске анализе дошло се до релевантних закључака о ефектима страних директних инвестиција, као и о ефектима истих на економски и привредни развој изабраних земаља. Истраживање треба да пружи одговор на питање да ли је могуће развити адекватан економетријски модел, применом *cross sectional* анализе, те употребом пандел података, који ће моћи да служи за предвиђање ефектата промена кључних макроекономских детерминанти атрактивности страних директних инвестиција на варијабилност стопе привлачења истих.

Поред овога, рад ће допринети домаћој литератури као и упознавању потенцијалног читаоца са стањем и досадашњим ефектима страних директних инвестиција у изабраним земљама.

Практични допринос ове дисертације се огледа у чињеници да налазе и открића до којих се дошло у раду ће моћи да користе креатори социо-друштвеног и привредног амбијента у овим земљама.

5. ЗАКЉУЧАК И ПРЕДЛОГ КОМИСИЈЕ

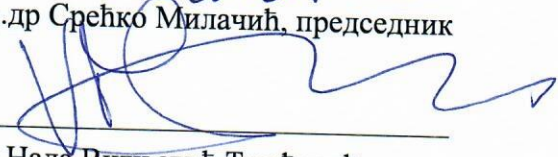
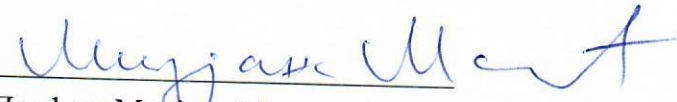
Кандидат мр. Зоран Паповић је за тему своје докторске дисертације изабрао изузетно актуелну и научно изазовну проблематику, чијом је обрадом веома успешно одговорио на постављење задатке. Докторска дисертација представља значајан и оригиналан научни допринос квалитетном сагледавању значаја ефеката страних директних инвестиција на економски развој земаља у развоју.

Кандидат је показао висок степен способности аналитичког просуђивања и синтетичког сажимања материје. Квалитетној обради теме посебно су допринели завидан ниво познавања материје коју је кандидат обрађивао, јасан стил интерпретације. Коришћење адекватног методолошког инструментарија и врло коректна употреба домаће и стране литературе и публикованих извештаја.

Комисија је закључила да је докторска дисертација мр Зорана Паповића под насловом „ИСПИТИВАЊЕ ЕФЕКТА СТРАНИХ ДИРЕКТНИХ ИНВЕСТИЦИЈА НА ЕКОНОМСКИ РАЗВОЈ ЗЕМАЉА У РАЗВОЈУ“, са свих аспеката обрађена у складу са стандардима научно истраживачког рада и важећим прописима, те стога предлаже Наставно научно већу Економског факултета да прихвати урађену докторску дисертацију и упути извештај Стручном већу за правно-економске науке Универзитета у Приштини ради коначног усвајања, након чега би кандидат приступио јавној одбрани.

Косовска Митровица,
новембар 2019

Чланови комисије:

1.
Проф. др Срећко Милачић, председник
2.
Проф. др Нада Вигњевић Ђорђевић, члан
3.
Проф. др Мирјана Маљковић, ментор